

Dorota Stefańska

Muzeum szkolne w Szadku : jubileusz 30-lecia

Biuletyn Szadkowski 5, 189-210

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Dorota Stefańska *

MUZEUM SZKOLNE W SZADKU (JUBILEUSZ 30-LECIA)

Historia muzeum szadkowskiego obejmuje okres 30 lat. Jego rola, zwłaszcza w przekazywaniu wiedzy o regionie i wychowaniu uczniów w duchu patriotyzmu lokalnego, trudna jest do przecenienia – dlatego też warto poświęcić mu więcej uwagi. Przygotowana publikacja opisuje genezę tej placówki, a także przedstawia jej działalność i zbiory, które udało się zgromadzić staraniem opiekunów muzeum i miejscowej społeczności.

Rys historyczny

Początki szadkowskiego muzeum szkolnego sięgają 1974 r., kiedy Halina Szeplińska, nauczycielka historii w szkole podstawowej, wykorzystując sprzyjającą sytuację polityczną, postanowiła założyć Izbę Pamięci Narodowej. Zgromadziła dary i depozyty od uczniów, a także innych osób prywatnych. Otwarcie Izby – w obecności gości, przedstawicieli władz samorządowych i oświatowych – nastąpiło 27 marca 1974 r. Kulminacyjnym momentem uroczystości było odsłonięcie popiersia gen. Karola Świerczewskiego „Waltera”¹, którego imię szkoła nosiła od marca 1962 r. (fot. 1).

* Dorota Stefańska od 1979 r. jest nauczycielką historii; od 1999 r. pracuje w gimnazjum w Szadku (wcześniej w szkole podstawowej). Jest również opiekunką muzeum szkolnego (od 1979 r.).

¹ Gen. K. Świerczewski (ur. 1897), pseudonim Walter, od 1918 r. w Armii Czerwonej, od 1944 r. w Armii Polskiej w ZSRR (dowódca II Armii WP), od 1944 r. członek Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej, od 1946 r. wiceminister obrony narodowej. Znany z „utrwalania władzy ludowej” na ziemiach polskich; współodpowiedzialny za represje wobec żołnierzy Armii Krajowej po zakończeniu II wojny światowej. Zginął w 1947 r. pod Białogrodem. W okresie władzy komunistycznej patron wielu szkół w Polsce.

Fot. 1. Muzeum szkolne w Szadku – fragment wystawy *Mój region moja ojczyzną* z 1988 r. z popiersiem gen. Karola Świerczewskiego

Zbiory, które zgromadziła młodzież w latach siedemdziesiątych w ogromnej większości zachowały się do dziś, natomiast kolekcja muzeum w kolejnych dziesięcioleciach uległa istotnemu wzbogaceniu dzięki pasji historycznej młodzieży szkolnej pozostającej pod opieką autorki tego opracowania.

W kwietniu 1991 r. szkole w Szadku nadano imię Tadeusza Kościuszki,² co stanowiło powrót do dawnego patronatu jeszcze z 1918 r. Podstawę do podjęcia takiej decyzji stanowiło, znajdujące się w zbiorach muzeum, zdjęcie szkoły podstawowej w Szadku z 22 kwietnia 1918 r. (mieszczącej się wówczas przy ul. Warszawskiej) z napisem „szkoła T. Kościuszki” (fot. 2). Zdjęcie to jest cennym źródłem ikonograficznym, dokumentującym patronat szkoły w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej.

² Decyzja o zmianie patrona szkoły została podjęta decyzją rady pedagogicznej na wniosek opiekunki muzeum – Doroty Stefańskiej. Nauczyciele wraz z Radą Szkoły uznali, że życie i działalność Tadeusza Kościuszki może być właściwym przykładem do naśladowania i kształtowania postaw patriotycznych wśród młodzieży.

Fot. 2. Zdjęcie Szkoły Podstawowej w Szadku im. Tadeusza Kościuszki z 1918 r.

Źródło: zbiory muzeum szkolnego w Szadku

W 2002 r. w 40 rocznicę oddania do użytku nowego budynku szkolnego, decyzją Rady Pedagogicznej, został urządzony salonik Tadeusza Kościuszki, którego wyposażenie stanowi kilka jednostek inwentarzowych, pochodzących z darowizn, m. in. klasycystyczna biblioteczka z kryształowymi szybami, w której zgromadzono zabytki bibliofilskie, fragmenty porcelany, a także samowar i cytra (fot. 3). Mebel pochodzi ze szkoły podstawowej w Rzepiszewie, która w latach 1945–1999 funkcjonowała w dworcu Leopoldów. Z darowizn pochodzi także stół i etażerka z kryształowym lustrem (z pierwszej połowy XX w.) obok którego stoją świeczniki z łapek sarnich, obrazujące zainteresowania myśliwskie właściciela saloniku.³ Okna ozdobi zabytkowa firanka z początku XX w.⁴ Salonik jest miejscem prezentacji uczniowskich prac plastycznych związanych tematycznie z patronem szkoły (np. repliki *Panoramy Racławickiej* czy portretów Tadeusza Kościuszki)

³ Dar Aleksandry Bulzackiej, nauczycielki Szkoły Podstawowej w Szadku.

⁴ Dar Barbary Staszewskiej, nauczycielki Szkoły Podstawowej w Szadku.

oraz wystaw historycznych, organizowanych z okazji świąt państwowych i jubileuszy szkoły; odbywają się tu również liczne lekcje muzealne.

Fot. 3. Muzeum szkolne w Szadku – fragment ekspozycji w saloniku Tadeusza Kościuszki.

Baza lokalowa

Stałą bolączką muzeum jest brak odpowiedniego lokalu. Od początku swego istnienia mieści się ono w klasopracowni historycznej. Zbiory są gromadzone i eksponowane w kilkunastu oszklonych gablotach drewnianych. Drugą część muzeum stanowi wnęka korytarzowa (o powierzchni podobnej do tej, jaką zajmuje klaso-pracownia), oddzielona od ruchliwej przestrzeni korytarza kratą metalową. Krata ta została zamontowana w 1990 r., natomiast przy opracowaniu jej projektu nawiązano do tradycji gotyckiej architektury w Szadku – w metalowej konstrukcji zastosowano elementy łuku. Szczipłość tego wnętrza oraz narażenie eksponatów na zaginięcie lub zniszczenie zmuszają do okresowego

przechowywania ich w zamykanych szafkach⁵. Trudne warunki lokalowe utrudniają należytą troskę o zgromadzone zbiory i odpowiednie ich eksponowanie, a także ograniczają możliwości dalszego rozwoju tej placówki, toteż należy dolożyć starań by w nowym, budującym się gmachu gimnazjum znalazły się odpowiednie pomieszczenia na stałą ekspozycję i pracownię konserwatorską oraz magazyn.

Działalność wystawiennicza i oświatowa

Od początku swego istnienia muzeum uczestniczyło, poprzez popularyzację dziejów miasta, w życiu społecznym lokalnego środowiska. Tradycją stało się eksponowanie pamiątek szadkowskich na wystawach organizowanych z okazji świąt narodowych, święta edukacji narodowej oraz kolejnych rocznic wybuchu II wojny światowej. Muzeum było organizatorem szeregu imprez o zasięgu ogólnoszkolnym i środowiskowym.

Szczególnym wydarzeniem była wystawa, zorganizowana w 1995 r. przy współpracy z Muzeum Okręgowym w Sieradzu oraz z udziałem senatora Andrzeja Tomaszewicza z okazji 700-lecia nadania Szadkowi praw miejskich (z uwagi na rozmiary tej wystawy zbiory eksponowano w szkolnej sali gimnastycznej).

W 1996 r. muzeum szadkowskie, wspólnie z OSP w Szadku i Centralnym Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach, zorganizowało wystawę z okazji 100 rocznicy powołania Ochotniczej Straży Pożarnej w Szadku.

Muzeum było również współorganizatorem środowiskowych uroczystości wmurowania i poświęcenia tablicy pamiątkowej w holdzie żołnierzom Armii Krajowej w kościele parafialnym św. Jakuba w Szadku oraz uroczystości w 140 rocznicę powstania styczniowego (fot. 4) i 64 rocznicę utworzenia Służby Zwycięstwu Polski.

⁵ W kronice muzeum znajdują się wzmianki o zaginięciu eksponatów numizmatycznych (w 1975 r.), bagnetu z 1939 r. (w 1985 r.) oraz helmu żołnierskiego z 1939 r. (podczas remontu szkoły w 2002 r.).

Fot. 4. Prezentacja zbiorów muzeum szkolnego w Szadku – scenka historyczna o powstaniu styczniowym (październik 2003 r.)

Zestawienie działalności wystawienniczej i pokrewnej muzeum szkolnego w Szadku w okresie ostatnich 20 lat przedstawia się następująco:

- *Patron szkoły; jego życie i działalność* – wystawa (1986);
- *Historia i tradycja szkoły* – jubileusz 25-lecia szkoły; wystawa połączona z konkursem (1987);
- *Mój region moją ojczyznę* - wystawa (1988);
- *Polska Odrodzona, siedemdziesiąta rocznica odzyskania niepodległości* – X Wojewódzki Konkurs Izb Pamięci Narodowej (1988–1989);
- *Metodyka scenariuszy szkolnych Izb Pamięci Narodowej* – szadkowskie seminarium muzealne, zorganizowane przez Kuratorium Oświaty i Wychowania oraz Wojewódzki Ośrodek Metodyczny przy współudziale Ministerstwa Edukacji Narodowej (1991);
- *Tradycje rzemieślnicze Szadku* – lekcja muzealna (1991);
- *Stary Szadek* – wystawa z okazji 700-lecia nadania praw miejskich, zorganizowana we współpracy z Muzeum Okręgowym w Sieradzu (1995);

- Wystawa historyczno-filatelistyczna z okazji 100-lecia OSP w Szadku, zorganizowana we współpracy z Centralnym Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach (1996);
- *Związek Walki Zbrojnej AK na ziemi szadkowskiej* – wystawa z okazji walnego zebrania sprawozdawczo-wyborczego Szadkowskiego koła Światowego Związku Żołnierzy AK (1996);
- Konkurs wiedzy o Szadku – prezentacja zbiorów (1996);
- *Dzieje szkoły i Szadku* – wystawę zwiedzali uczestnicy narady dyrektorów szkół powiatu zduńskowolskiego (1996);
- *Wolny my naród* – wystawa zorganizowana w lokalu Ochotniczej Straży Pożarnej w Szadku przy współpracy z Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Kultury (1996);
- *Odzyskanie niepodległości przez Szadek* – gościnna wystawa zorganizowana w Buczku (1996);
- *Historia i dzieje szkoły; mój ulubiony nauczyciel* – wystawę zwiedzali dziennikarze Radia Łódź, TV Łódź i Wiadomości Dnia (1996);
- *Armia Krajowa na ziemi szadkowskiej* – spotkanie z udziałem prezesa Zarządu Okręgu Śląskiego Światowego Związku Żołnierzy AK, Marianem Piotrowiczem Kometa (1997);
- *Kapliczki i krzyże przydrożne Szadku i okolic* – wystawa z udziałem konsultanta Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Sieradzu, dr. A. Dyło (1998);
- *Golgota Wschodu* – wystawa zorganizowana w rocznicę zbrodni katyńskiej (2000);
- *Droga szadkowian do niepodległości* – wystawa z okazji 83 rocznicy odzyskania niepodległości (2001);
- *Dzieje szkoły i miasta* – wystawa towarzysząca uroczystościom wmurowania kamienia węgielnego pod budowę gmachu gimnazjum w Szadku (2002);
- *Żołnierze Szarych Szeregów w walce z okupantem* – wystawa poświęcona 61 rocznicy powstania AK z udziałem harcerza batalionu „Zośka”, Wiktora Matulewicza (2003);
- *Święto patrona szkoły* – prezentacja zbiorów muzeum uczniom gimnazjum nr 1 w Zduńskiej Woli (2003);

- *Warszawa lat okupacji 1939–1945* – ekspozycja zorganizowana w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury (2003);
- *140 rocznica Powstania Styczniowego* – ekspozycja zorganizowana w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury (2003);
- *Staropolski zwyczaj parzenia kawy* – prezentacja zbiorów podczas konferencji dyrektorów szkół (2003);
- *Wymodlili ją poeci i prorocy* – wystawa z okazji 85 rocznicy odzyskania niepodległości, zorganizowana w budynku OSP w Szadku (2003);
- *Dzieje Szadku* – prezentacja zbiorów delegacji miasta Omiś z Chorwacji (2004);
- *Ruch oporu w Szadku i Zduńskiej Woli* – wystawa zorganizowana w 62 rocznicę powstania AK (2004);
- *Kreć się, kreć wrzeczono* – prezentacja zbiorów podczas uroczystości z okazji 30-lecia muzeum (2004);
- *Co o niepodległości opowiadają książki* – prezentacja zbiorów bibliofilskich w obecności dowódcy sieradzkich łącznościowców pełniących służbę w Iraku (2004);
- zbiory muzeum zwiedzali poszukując źródeł do prac badawczych dr L. Wróbel z Katedry Historii Sztuki oraz dr M. Adamczewski z Zakładu Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Łódzkiego (2004);
- zbiory muzeum zwiedzała poszukując informacji do swojej książki *Tak wędrując*, literatka klubu „Topola” R. Alvarado-Łagunionok (2005).

Zbiory muzeum

Zbiory muzeum prezentowane są w formie kilku stałych ekspozycji tematycznych, a mianowicie:

- rzemiosło Szadku na przełomie XIX–XX w.;
- w cesarskiej niewoli 1815–1915;
- powstanie styczniowe;
- droga szadkowian do niepodległości 1915–1918;
- życie społeczno-gospodarcze szadkowian w II RP;
- Szadek lat terroru i zbrodni;
- dzieje szkoły;
- w chłopskiej zagrodzie.

W scenerię wsi i zajęć gospodarskich wprowadzają nas narzędzia do obróbki wełny i lnu: kołowrotki, wrzeciona, cierlica, łomek, grzebienie do rozszarpywania włókna lnu, magiel drewniany, drewniany kuzoj służący kosiarzowi do trzymania oselki oraz narzędzia rolnicze takie jak: sierp, drzewce do kosy, a także uprzęż końska.⁶

Sprzęt domowy reprezentują: łopata do wyjmowania chleba, koszyczki i formy słomiane, w których dojrzewało ciasto chlebowe, kwećki drewniane do przegniatania ziemniaków i praska do sera (fot. 5).

Fot. 5. Muzeum szkolne w Szadku – fragment ekspozycji poświęconej
chłopskiej zagrodzie

W zdobnictwie chaty stosowane były pająki z fasoli, słomy i bibuły, bukiety z farbowanych traw i bibuły – dziś wykonują je uczniowie na wystawę z okazji świąt wielkanocnych. Muzeum posiada kolekcję makatek, które stanowiły wystrój chłopskiej chaty w XX w.; są to wyroby lniane lub bawełniane z wyszywanymi bądź drukowanymi tekstami moralizatorskimi, jak choćby „świeża woda

⁶ Zbiory te znalazły praktyczne zastosowanie, w czasie uroczystości *Kręć się, kręć wrzeciono* i „ożyły” podczas prezentacji pracy m. in. kosiarza i prząsniczki.

zdrowia doda”, „gotuj zdrowo i smacznie” czy „świeża woda najlepsza ochłoda”. W muzeum zgromadzono narzędzia rolnicze z przelomu XIX i XX w., pochodzące z gospodarstw regionu szadkowskiego; wiele z nich nieprzydatnych dziś w uprawie roli stanowi cenne eksponaty i wzbudza zaciekawienie i refleksję nad zachodzącymi przemianami gospodarczymi.

W zbiorach muzeum znajdują się także zabytki cechowe. Pomyślny rozwój gospodarczy w XV i XVI w. Szadek zawdzięcza rozwojowi rzemiosła. Księga miejska z 1447 r. wymienia 5 cechów.

Jednym z nich był cech szewski. Funkcje społeczne i religijne cechu szewskiego dokumentuje sztandar składający się z drzewca, płata sztandaru i grotu – głowicy (fot. 6). W dobrym stanie zachowana jest część płata odrestaurowanego w 1958 r. Na czerwonym żakardzie widnieje haftowany napis: „*Cech Mistrzów Szewskich*”, a pod nim haftowany orzeł biały w koronie. Pod orłem napis: „1925 w Szadku”, poniżej „1958”. Na awersie, w bardzo złym stanie, zielona atlasowa tkanina z wyhaftowanymi postaciami patronów. Nad nimi wyhaftowany napis „*Ś-ci Kryspianie. Módlcie się za Nami*”. Pod stopami świętych dwie wyhaftowane gałązki oliwne złączone kokardą. Skraj górny swobodny, dolny obszyty żółtą frędzlą. Grot sztandaru wykonany z mosiądzu, składa się z tulei i umocowanego na niej wieńca laurowego zwieńczonego pięcioramienną gwiazdą. Nad gwiazdą cyfra „8”. W wieńcu nad tuleją przymocowany dwoma wkrętami but kawalerski. W dolnej części tulei wyryty napis „1546 Cech Majstrów Szewskich w Szadku 1925”. Na rewersie tulei napis: „*Stary majster Józef Jagiello*”. Na drzewcu liczne gwoździe z herbami i nazwami organizacji wspierających fundację sztandaru – „*Stowarzyszenie Polskich Kupców w Szadku*”, „*Pamiętka Dla Mistrzów Szewskich od Stowarzyszenia Spożywców Szadkowiek w Szadku 19^{27/IX}25 r.*”, „*Od Mistrzów Szewskich w Zduńskiej Woli 19^{27/IX}25*”, „*Na Pamiętkę Poświęcenia Sztandaru Mistrzów Szewskich w Szadku Cech Rzeźników w Szadku 19^{27/XI}25*”, „*Szadkowskiemu Cechowi Szewskiemu na Pamiętkę Poświęcenia Sztandaru Straż Ochotnicza w Szadku 27 IX 1925*”.⁷

⁷ Sztandar szewski w latach siedemdziesiątych XX w. przetrzymywała córka szewca – Zofia Kończak z Szadku. W latach osiemdziesiątych sztandar przejęli

Fot. 6. Sztandar cechu szewskiego w Szadku
Źródło: zbiory muzeum szkolnego w Szadku

Historię krawiectwa przedstawia kolekcja żelazek na duszę i węgiel, żeliwnych i mosiężnych. Pracę stolarza dokumentują

Sabina i Edward Mizerscy z ul. Warszawskiej w Szadku. Od 1994 r. znajduje się w zbiorach muzeum szkolnego.

strugi (heble), kątownicy i pily. Tradycje kowalskie przywołują narzędzia: kowadło z pracowni kowala Kazimierz Rybaka (jeszcze w latach siedemdziesiątych XX w. działającej przy ul. Piotrkowskiej w Szadku)⁸. W gablotach zgromadzono podkowy letnie i zimowe, młotki, bijaki, przecinaki, pilniki, raszpel. Kolekcję uzupełniają fotografie najdłużej istniejącego zakładu kowalskiego Władysława Nowaka przy ul. Kilińskiego, a także fotografie zakładu ślusarko-kowalskiego Ignacego Kobusiewicza z lat trzydziestych XX w.⁹

Cennym eksponatem jest XV-wieczna, dębowa rura wodociągowa, wykopana podczas prac ziemnych przy zakładaniu kanalizacji w Szadku. Rura obrazuje bogate tradycje rzemiosła piwowarskiego. Takimi właśnie rurami płynęła do warzelnii (a także domów mieszczan) czysta woda niezbędna do produkcji dobrej jakości piwa. W XVI w. w rynku mieścił się główny wodozbiór, natomiast wodociąg świadczy nie tylko o ówczesnym stanie sanitarnym miasta i standardzie życia mieszczan, ale także wiele mówi o rozwoju gospodarczym miasta.¹⁰

Symbole i godła cechowe stanowią ważną inspirację dla uczniów szadkowskiej szkoły – korzystając ze starych wzorów, młodzież wykonała techniką rękodzielniczą gobeliny przedstawiające herb miasta, a także herby kowali i piwowarów. Pamiątki z przeszłości: stare fotografie, banknoty, pisma urzędowe, żelazko do zakręcania włosów, podstawki do szklanek, czarki do wódki, lampy naftowe, rondle czy czasopisma, przenoszą w odległy świat i pobudzają do refleksji.

Kolejną grupę zabytków muzeum stanowią zabytki bibliofilskie, przede wszystkim książki i czasopisma. Ważną pamiątką, eksponowaną podczas świąt odzyskania niepodległości, jest książeczka ukazująca działalność POW i szlak bojowy Legionów (1920 r.), która trafiła do muzeum z makulatury zbieranej przez uczniów. Zbiór cennych informacji o regionie

⁸ Dar Antoniego Kolada z Szadku.

⁹ Dar Anny Rybak z Szadku.

¹⁰ Wielu bogatych mieszczan szadkowskich wysłało swoje dzieci na studia do Akademii Krakowskiej. Najsłynniejszym z nich był Jakób z Szadka – rektor uczelni, prawnik i dyplomata.

zawiera przewodnik po guberni kaliskiej, autorstwa Greivera.¹¹ Wśród innych wartościowych eksponatów szadkowskiego muzeum należy wymienić takie pozycje książkowe, jak: *Biblioteka warszawska* (1842), *Listy z Krakowa* (1840), *Książdz Kordecki w obronie Częstochowy* (Warszawa 1860, w książce adnotacja: „Na pamiątkę Szadek 1918 r.”), *Rys dziejów literatury polskiej*, tom II (Wilno 1875), *Ewangelie* (Włocławek 1908), *Dziewięć powiastek historycznych* (1910), *Przekupnie* (Warszawa 1917), *W rozterce* (Kraków 1917), *Gramatyka polska w ćwiczeniach* (Warszawa 1920, wyd. Arcta), *Przewodnik metodyczny do Elementarza dla klas pierwszych szkół powszechnych wiejskich* (1937), *Książka Rezerwisty* (1937, zawierająca zdjęcie prezydenta RP i Naczelnego Zwierzchnika wojska prof. Ignacego Mościckiego, Naczelnego Wodza RP Edwarda Śmigłego-Rydza oraz twórcy RP i Naczelnika Państwa Polskiego Józefa Piłsudskiego).

Pozycje te wykorzystywane są jako cenna pomoc dydaktyczna na lekcjach historii, a także w przygotowaniu scenariuszy uroczystości rocznicowych.

Okres cesarskiej niewoli dokumentują pisma notarialne, spisane w języku rosyjskim z lat 1882, 1893, 1898 oraz 1911, a dotyczące spraw związanych z zakupem ziemi czy spłatą długów. Wszystkie dokumenty, na których widnieją godła rosyjskie i znak cara Aleksandra II, spisane zostały w kancelarii notarialnej okręgu szadkowskiego.

Rusyfikację urzędów po upadku powstania styczniowego potwierdza *Księga Ewidencji Guberni Kaliskiej Sieradzkiego Powiatu, gminy Krokocice, wsi: Jeżew i Ruda Jeżewska*, jak również inne dokumenty oraz banknoty. Likwidację armii Królestwa Polskiego po 1831 r. i obowiązek służby Polaków w armii rosyjskiej dokumentują zdjęcia odznaczeń wojskowych szadkowanina walczącego w wojnie krymskiej w obronie Sewastopola w latach 1854.1855.

Świadectwem zaciętych walk niemiecko-rosyjskich, prowadzonych w regionie szadkowskim w listopadzie i grudniu 1914 r., jest pałasz pruski, przekazany do muzeum w 2004 r. przez wnuka owczarza mieszkającego w Rzepiszewie w budynku, w

¹¹ Dar Romana Muzyki z Szadku, z okazji wystawy organizowanej w 1996 r.

którym podczas wojny znajdowało się stanowisko artylerii pruskiej.¹²

Okres walk o niepodległość Polski ilustrują pamiątki i odznaczenia wojskowe: Krzyż Walecznych, którym odznaczony został Franciszek Królak za walki na wschodzie w 1920 r., książeczka wojskowa Kazimierza Lenca, który walczył z wojskami radzieckimi i ukraińskimi w latach 1919–1920, legitymacja Odznaki Pamiątkowej 3 Batalionu Strzelców nr 1863 z 12 kwietnia 1933 r. Muzeum posiada również pamiątkę związaną z Marszałkiem Polski, Józefem Piłsudskim jest nią album pamiątkowy z uroczystości pogrzebowych J. Piłsudskiego z 1935 r. (fot. 7)¹³.

Fot. 7. Fragment ekspozycji prezentującej zdjęcia z uroczystości pogrzebowych J. Piłsudskiego

Źródło: zbiory muzeum szkolnego w Szadku

Kolekcję pamiątek szadkowian uzupełniają zdjęcia żołnierzy 28 i 31 Pułku Strzelców Kaniowskich „Dzieci Łodzi”. Kulturowanie tradycji patriotycznych i oddawanie czci Polakom

¹² Dar Jarosława Kwiatkowskiego, mieszkańca Rzepiszewa.

¹³ Dar Czesławy Końkow z Szadku.

walczącym o niepodległość dokumentują zdjęcia z uroczystości 70 rocznicy powstania styczniowego, zorganizowanej w 1933 r. oraz zdjęcie członków Polskiej Organizacji Wojskowej, zrobione przed mogiłą powstańców. Najstarsze zdjęcie szkoły podstawowej z 22 kwietnia 1918 r. ma również związek z działalnością niepodległościową, gdyż w budynku szkoły mieścił się sztab dowodzenia akcją rozbrajania posterunku żandarmerii niemieckiej w Szadku przeprowadzoną rankiem 12 listopada 1918 r.

Życie społeczno-gospodarcze w Szadku w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej dokumentują zdjęcia członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Stronnictwa Narodowego, Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej, Kola Ziemianek, Straży Ogniowej Ochotniczej, Spółdzielni Spożywczej „Szadkowianka”, posłów Sejmiku Sieradzkiego (1919–1923), a także takich obiektów jak młyn należący do Franciszka Cichorskiego (do 1940 r., a następnie do jego syna Jana), Szkoła Powszechna czy stacja kolejowa PKP w trakcie budowy.

Cennym dokumentem jest *Księga Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*, godło państwowe II RP z urzędu Gminnego Wielkiej Wsi koło Szadku (zabezpieczone podczas okupacji przez pracowników gminy Jankowskiego i Rybaka). Przedwojenną zabudowę rynku obrazuje pocztówka z 1933 r. z kapliczką św. Rocha¹⁴ oraz kilka zdjęć z obchodów święta Bożego Narodzenia z widoczną na obrzeżach rynku drewnianą zabudową oraz pompą.

Kolejny fragment zbiorów obejmuje lata okupacji hitlerowskiej i terroru. 6 września 1939 r., po wyparciu przez wojska Wehrmachtu żołnierzy 31 Pułku Strzelców Kaniowskich (wchodzącego w skład armii Łódź) Szadek znalazł się pod okupacją niemiecką. W muzeum tę zmianę administracyjną obrazuje niemiecka mapa Kraju Warty z 1940 r. (naklejona na materiał). *„Najkrótsze drogi odwrotu oddziałów 10 dywizji w kierunku na Lutomiersk prowadziły przez Szadek. Tutaj zbiegały się szlaki spod Belenia, Sieradza i Warty. W nieprzejrzanym mrogu kurzu ciągnęły tabory, wozy amunicyjne, artyleria, szli zarośnięci i czarni od kurzu zmęczeni żołnierze[...]. O zmierzchu dosięgły przed Szadkiem ciągnące kolumny salwy ognia artylerii. Widocznie*

¹⁴ Dar Mariana Łazuchiewicza z Szadku.

szpiedzy i dywersanci mieli dobrą łączność z oddziałami Wehrmachtu, bo milkły działa po przejściu kolumny. Szczególnie dotkliwe straty poniósł drugi dywizjon 10 pułku artylerii lekkiej. Salwy artyleryjskie rozerwały kolumnę. Przed artylerzystami stało widmo zagłady. Ale byli to doświadczeni artylerzyści, którzy bili się od granicy i mieli poza sobą 5 długich dni wojny. Szadek 5 i 6 września 1939 roku sprawiał przynębiające wrażenie. Stłoczone wozy, konie i ludzie mitali się we wszystkie strony. Zewsząd rozlegały się krzyki, nawoływania i przekleństwa. Oficerowie 31 pułku zbierali swoje oddziały i pośpiesznie opuszczali miasto”¹⁵. Żołnierzem 10 dywizji piechoty 31 Pułku Strzelców Kaniowskich broniącym pozycji nad Wartą w Sieradzu był szadkowianin Wojciech Niedźwiecki. W muzeum znajdują się jego zdjęcia wojskowe, korespondencja z obozu jenieckiego z Oterweddingen i robót przymusowych w Niemczech oraz kenkarta z 1942 r. (fot. 8).

Fot. 8. Fragment ekspozycji obrazujący losy wojenne żołnierzy września 1939 r. – Wojciecha Niedźwieckiego i Zygmunta Karpińskiego
Źródło: zbiory muzeum szkolnego w Szadku

Uczestnikiem wojny obronnej był również Zbigniew Karpiński, następnie jeńiec wojenny. Tęsknotę za bliskimi i rodziną dokumentuje korespondencja od osób wysiedlonych do III Rzeszy

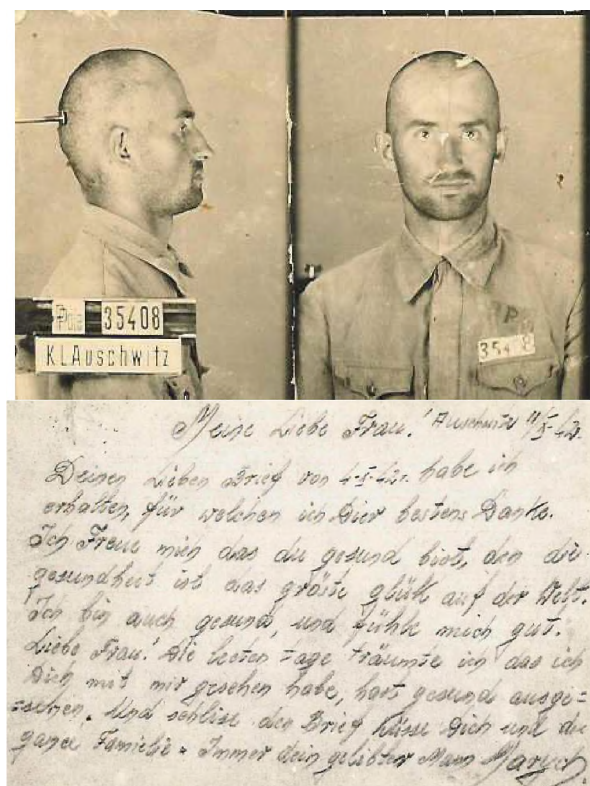
¹⁵ P. A. Kukula, *Maszerują strzelcy*, Łódź 1972.

na przymusowe roboty: karta pocztowa z życzeniami noworocznymi wysłana 22 grudnia 1942 r. z Oberhausen-Osterfeld do Walerii Sowińskiej, a także pocztówka Marii Szkudlarek z 25 lipca 1944 r.

Gehennę lat wojny (1939–1945) obrazują pamiątki, fotografie i dokumenty należące do żołnierzy września 1939 r.: Edwarda Zawieruchy z Wilamowa – orzelek z czapki żołnierza II RP, przechowywany w stalagu w Austrii, zdjęcia z jeńcami w mundurach pozbawionych oznak wojskowych z widniejącym znakiem „P”, zdjęcie obrazujące wyzwolenie miasta i obozu przez wojska amerykańskie oraz dokument prawa jazdy uzyskany po wyzwoleniu.

Muzeum jest w posiadaniu kopii zdjęć z muzeum oświęcimskiego zawiadowcy stacji PKP w Szadku – Mariana Fontańskiego (fot. 9). Był on więźniem obozu koncentracyjnego KL Auschwitz o numerze 35408, aresztowanym przez gestapo w marcu 1942 r. wraz z Wiktorem Rzymkowskim, również dyżurnym ruchu PKP i rolnikiem Nawrockim z Glinianek. Aresztowaniami objęto wówczas cały okręg łódzki w związku z zabójstwem przez sierżanta WP Józefa Mierzyńskiego dwóch gestapowców w Zgierzu. W powiecie sieradzkim aresztowano ok. 200 mężczyzn, byłych oficerów i podoficerów Wojska Polskiego. Po pewnym czasie ok. 150 osób zostało zwolnionych, natomiast około 40 wywieziono do Oświęcimia i innych obozów. Spośród tych, którzy trafili do obozów, ocalało zaledwie dziewięciu, wśród nich także Marian Fontański. Natomiast Rzymkowski i Nawrocki zostali zamordowani.

O wojennej tulaczce i prześladowaniach w czasie okupacji Bronisława Muzyki przypomina znak „P” i numer więźnia z obozu koncentracyjnego we Flossenborgu – 27510. W bibliotece muzeum znajdują się wspomnienia B. Muzyki spisane dla potrzeb Komisji ds. Badania Zbrodni Hitlerowskich z 1978 r. Do obozu w Auschafenburgu (Bawaria) została wywieziona Helena Nawrocka, prowadząca w czasie wojny tajne nauczanie w Szadku.

Fot. 9. Zdjęcie Mariana Fontańskiego z KL Auschwitz i kartka do żony zamieszkałej w Szadku

Źródło: zbiory muzeum szkolnego w Szadku

Wysiedlenia z Szadku do protektoratu bądź na roboty przymusowe do III Rzeszy dokumentuje pismo o przesiedleniu, przekazane do muzeum przez Mieczysława Mistrzaka z Karczówka. Akcja wysiedleńcza w 1941 r. połączona była z konfiskatą mienia (ziemi, mieszkań, zabudowań gospodarczych z inwentarzem), które przekazywano niemieckim osadnikom. W bibliotece muzeum znajdują się wywiady przeprowadzone przez uczniów z członkami rodzin, wysiedlonymi do kraju Warty, Generalnej Guberni bądź III Rzeszy.

Fot. 10. Korespondencja z III Rzeszy
 Źródło: depozyt w muzeum szkolnym w Szadku

Jedna z fotografii przedstawia trzy Polki wysiedlone do III Rzeszy i zatrudnione u niemieckiego gospodarza (fot. 10). Nadawcą zdjęcia-pocztówki była Maria Skudlarek (pierwsza z prawej), która po zakończeniu wojny szczęśliwie powróciła do kraju.

Kostka mydła z napisem w języku niemieckim „*„czysty żydowski tłuszcz RIF“*” dokumentuje hitlerowską politykę ludobójstwa. W Szadku Żydzi stanowili ok. 1/5 mieszkańców miasta. Władze hitlerowskie odizolowały tę grupę narodowościową obywateli polskich, tworząc na przełomie maja i czerwca 1940 r. getto obejmujące swym zasięgiem obecne ulice Wilamowską, Uniejowską oraz 3-go Maja. Getto szadkowskie zlikwidowano 14 lipca 1942 r., wywożąc jego mieszkańców do ośrodka zagłady w Chełmnie nad Nerem.

Życie i działalność Czesława Kwiecińskiego (pseudonim Bogumił Uznański) z lat wojny dokumentują: kenkarta, legitymacja strażacka, *ausweis* (dowód osobisty) z 1940 r., *Bescheinigung* (zaświadczenie Komitetu Opiekuńczego w Tomaszowie Mazowieckim o wysiedleniu i pobycie w Będkowie w latach 1940–1945) oraz zaświadczenie Państwowego Urzędu

Repatriacyjnego w Szczecinie o prawie bezpłatnego powrotu do Szadku.

W zbiorach muzeum szadkowskiego znajduje się również szereg innych dokumentów z lat wojny (fot. 11), wiele z nich ilustruje obowiązek przymusowej pracy na rzecz III Rzeszy (*Arbeitsbuch, Arbeitskart*).

Fot. 11. Dokumenty z lat okupacji

Źródło: zbiory muzeum szkolnego w Szadku

Zadania dydaktyczno-wychowawcze

Muzeum inicjuje i prowadzi zajęcia o charakterze dydaktyczno-wychowawczym. Najczęściej przeprowadzaną formą dydaktyczną są lekcje muzealne, przygotowywane na podstawie obowiązujących programów nauczania. Do najpopularniejszych należą zajęcia z historii, języka polskiego oraz w ramach godzin wychowawczych. Inną formą pracy jest opracowanie źródeł na zajęciach koła historycznego i udzielanie porad dydaktycznych dla absolwentów szkoły, co zaowocowało m. in. wieloma pracami dyplomowymi. Przy wykorzystaniu zbiorów muzeum szadkowskiego napisano szereg prac konkursowych i zorganizowano wiele wystaw.¹⁶

¹⁶ M. in. w ramach Ogólnopolskiego Konkursu Historycznego „Krag 2004/5”, Wojewódzkiego Konkursu „Odkrywamy i Poznajemy Region Łódzki 2003/2004”,

Muzeum współpracuje z szadkowskimi organizacjami pozaoświatowymi, co umożliwia organizowanie wystaw w pomieszczeniach Ochotniczej Straży Pożarnej i Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury. Takie wystawy dobrze służą szerzeniu wiedzy o dziedzictwie przeszłości, a w konsekwencji ułatwiają dalsze gromadzenie eksponatów. Trudno nie wspomnieć również o integracyjnej roli wspólnie podejmowanych działań.

Ekspozycje muzeum szadkowskiego zwiedzali przedstawiciele władz wojewódzkich i powiatowych, radni Zduńskiej Woli i Szadku, a także przedstawiciele władz Ochotniczej Straży Pożarnej, Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, ZBOWiD-u, członkowie rodzin „sławnych szadkowian”, przybysze z różnych zakątków Polski i świata. W muzeum gościliśmy członków Zduńskowolskiego Miejskiego Kola Filatelistów im. Ignacego Boemera. Podczas wystaw i w czasie pełnionych dyżurów było wiele okazji do rozmów o pasji zbierania pamiątek. Uczniowie zwiedzający wystawy muzealne często przyznają, że dokumentowanie dziedzictwa kultury może stanowić ciekawą formę poznania świata. Wpisy gości do kroniki muzeum świadczą o użyteczności tej realizowanej od trzech dziesięcioleci inicjatywy i mobilizują do dalszych działań na rzecz rozwoju placówki.

Szkolne muzeum nie mogłoby istnieć bez pomocy uczniów. Zajmują się oni pracami typowymi dla zawodowych muzealników: pomagają zdobywać eksponaty, opisują je, sporządzają metryczki (opisy uwzględniające m. in. pochodzenie przedmiotu, autora, czas powstania, materiał i technikę powstania oraz sposób nabycia i stan zachowania), a gdzie to możliwe przygotowują biografię i dokumentację fotograficzną.

Muzeum stwarza uczniom możliwości zarówno poznania korzeni swoich przodków, jak i samego siebie – własnych możliwości poznawczych i zainteresowań. Praca przy zbiorach muzealnych zmusza do postawienia sobie pytania, czy stać mnie na cierpliwość i dociekliwość, żmudne poszukiwanie prawdy; uczy też pokory i uruchamia wyobraźnię. Ważna jest rola nauczyciela. W szadkowskiej szkole udało się zgromadzić grupę zdolnych

młodych ludzi, pasjonatów, dla których muzeum stanowi miejsce czerpania siły, gdzie odkrywają historię regionu i swoje korzenie oraz uświadamiają sobie rolę dziedzictwa historycznego w kształtowaniu przyszłości. Ważną inspirację dla działań dydaktycznych, realizowanych na tym polu stanowiły słowa pani Marii Kalabińskiej¹⁷ „*Nie wiecie kogo macie w swoich miasteczkach, wsiach*”, z którymi zwróciła się do autorki tego tekstu podczas obchodów 700-lecia miasta. Dowodem na słuszość wypowiedzianych wówczas słów mogą być choćby liczne prace uczniowskie zgromadzone w muzealnej bibliotece.

Zbiory muzeum stały się także podstawą do przygotowania kilku publikacji, m. in. jednodniówki *Wymodlili ją poeci, prorocy*¹⁸, artykułów w „Biuletynie Szadkowskim” czy *Katalogu Wystaw 1995*.

Do tradycji i historii sięgamy dziś rzadko, a ponieważ ciągle gonimy za nowinkami, często tracimy rzeczy najwartościowsze. Ludzie kreują rzeczywistość, odwołując się do przekazów przeszłości. Dlatego tak istotne staje się uświadomienie młodym ludziom, że pamięć historyczna jest ważna tak dla nich, jak i tych, którzy przyjdą po nich. Cokolwiek człowiek robi dziś, robi także dla tych, którzy będą żyć jutro. Ważnym zadaniem nauczyciela, zwłaszcza historii, jest przekazanie tych wartości, na które składa się miłość do miejsca rodzinnego, do którego warto wracać, czerpać siły. Miejsca, z którym łączy nas jakaś niedostrzegalna nić, które oddziałuje na całe nasze życie i na sposób odczytywania świata. Dla autorki i wielu jej wychowanków takim miejscem jest Szadek.

Literatura

Kukła P. A., *Maszerują strzelcy*, Łódź 1972.

Stefańska D., *Wymodlili ją poeci, prorocy*, Szadek 2004.

¹⁷ Maria Kalabińska jest matką znanego korespondenta Polski w Stanach Zjednoczonych, nieżyjącego już Jacka Kalabińskiego

¹⁸ D.Stefańska, *Wymodlili ją poeci, prorocy*, Szadek 2004